

» Horsens er nu erobret for den danske front «

Den ottende artikel om Horsens under besættelsen er historien om de stedlige nazister, om deres 'erobring' af byen, om den eneste lokale likvidering og om en frihedskæmpers død

HORSENS UNDER BESÆTTELSEN

Tekst: Chr. Rimestad

Da tyskerne rykkede ind i Horsens 9. april 1940, kørte en enkelt lokal nazist dem i møde med hagekors-flag på bilen...

På sin vis er den enlige horsensianer et godt symbol på det danske nazistpartis rolle under besættelsen. Tilslutningen var gennem de fem år minimal, ingen tog partiet alvorligt, og lederen Fritz Clausens drømme om at blive »führer« for Danmark smuldrerede, fordi den tyske besættelsesmagt havde lige så lidt tiltro til ham som hans landsmænd.

Heller ikke på Horsensegnen fik nazisterne nogen egentlig indflydelse. Den lokale landsretssagfører H. C. Bryld blev godtnok en stor mand i partiet med titel af stablsleder, og på Rask Hovedgaard, som han ejede, kom ofte kendte partifolk på besøg, både danske og tyske. Men ellers var partiet mest et lidt latterligt irritationsmoment.

257 stemmer

Selvfølgelig stiller man sig selv spørgsmålet: Hvor mange nazister var der egentlig i Horsens?

Tallene fra folketingsvalgene i 1939 og 1943 givet et meget godt billede. Ved valget i 1939 fik DNSAP 166 stemmer i Horsens-kredsen, i 1943 257 stemmer. Det svarer til 1,2-1,5 pct af de afgivne stemmer.

De lokale aviser besluttede lige fra krigens start at boykotte nazisterne. Eller rettere: Når der skete noget dårligt for partiet, blev det omtalt, men når der blev holdt møder lokalt, var der ingen redaktionel omtale.

Annoncerne kunne man derimod ikke sige nej til - det ville kun have lagt yderligere vanskeligheder oven i de mange, aviserne i forvejen sloges med. Og dermed er der alligevel i spalterne et kighul ind i de lokale nazisters verden.

Flere breve...

I annoncerne kunne Danmarks National-Socialistiske Arbejder-Parti, som var den officielle titel, blæse sig op.

»Da der i den senere tid er indgået flere breve til mig med forespørgsel om, hvor man kan optages i partiet, henviser jeg til nedenstående partimedlemmer, der optager medlemmer og abonnenter på Fædrelandet og Nationalsocialisten,« skrev H. C. Bryld i en annonce midt i juli 1940 - og lod det følge af navnene på en række nazister i Horsens, Skanderborg, Fredericia og andre byer - store og små - i området. Fra Vejle nævnes ingen - måske kneb det med tilslutningen der.

Stormfuldt opgør

Søndag den 28. juli blev der holdt fællesmøde mellem nazisterne og Landbrugernes Sammenslutning i Håndværkerforeningen. Jelling, Almind og Varde sysler stod som indbydere.

Hvordan mødet forløb, fortæller aviserne ikke noget om. Til gengæld kom samarbejdet mellem nazisterne og Landbrugernes Sammenslutning - LS - til at sætte sig klare spor i forårets aviser.

Efterhånden som krigen skred frem, beslaglagde tyskerne flere og flere bygninger i Horsens. Missionshotellet - det nuværende Postgården - i Gl. Jernbanegade var et af stederne. Pigråden og de bevæbnede vagter efterlod ingen i tvivl om, at besættelsesmagten kun var kommet for at »beskytte« danskerne.

Landbrugernes Sammenslutning startede egentlig som et upolitisk foretagende, men i juni 1940 offentliggjorde sammenslutningen et politisk program og proklamerede samarbejde med to partier, nazisterne og det kraftigt højreorienterede og nazi-venlige Bondeparti.

Det gav dønninger langt omkring, bl.a. i form af stormfulde generalforsamlinger i de østjyske andels-slagterier, hvor repræsentanterne for Landbrugernes Sammenslutning over en kam blev strittet ud af bestyrelserne. I Horsens Andels-Svineslagteri skete det 15. februar 1941 på en generalforsamling, der i avisen kaldes »en af de mest bevægede i slagteriets historie. Den store sal og tilstødende lokaler i Arbejdernes Forsamlingsbygning var fyldt til sidste tomme, og alligevel måtte flere andelshavere gå uden at komme ind - eller også blev de trøtte af at stå og strække hals på et sted, hvor de alligevel ikke kunne være med i, hvad der foregik.«

Reaktionen i LS-sagen fortalte klart, at de fleste danskere helst holdt nazisterne tre skridt fra livet. På Christiansborg gjorde de »gamle« partier det ved at holde DNSAP totalt udenfor samlings-regeringen, som var blevet dannet i sommeren 1940.

Det var da også vand på modstandernes mølle, da nazist-partiet midt under opgørene rundt om på slagterierne og udbryderne dannede deres eget parti, Den Danske Front.

Fingrene blev ikke lagt imellem i Horsens Folkeblads omtale af sagen: »Den kendsgerning, at straffede personer har kunnet opnå tillidsposter indenfor partiet, har jaget mange anstændige mennesker væk. Men hovedgrunden til Fritz Clausens nederlag er dog samlings i det danske folk, der bliver stærkere og tættere for hver dag, der går. Efter sprængningen af DNSAP er den lille opposition mod samlings-regeringen blevet endnu mere splittet og indbyrdes splidagtig, og trods alle store ord betyder den ikke

noget. Den har mistet enhver forbindelse med det danske folk.«

Et korrektiv

De samme strenge slæes an i den eneste omtale af et lokalt nazist-møde, som Horsens Folkeblad bragte i de fem krigsår. Det er ikke et referat af mødet, som fandt sted 10. november 1940, men »et korrektiv« til en omtale, nazisternes dagblad Fædrelandet bragte.

Stykket lyder i sin helhed: »Det fremgår af Fritz Clausens organ i dag, at Horsens er blevet erobret af hans parti. Der har været holdt et møde i teatersalen i søndags under helt eventyrlige dimensioner. Der var tilslutning som aldrig før. Mange måtte gå uden at kunne komme ind - så efter dette møde kan der ingen tvivl være om, at det røde Horsens nu er erobret for den danske front, og at DNSAP vil gå frem med stormskridt.

Ja, sådan står der altså at læse i Fædrelandet. Et lille korrektiv er dog vist

nødvendigt. Når teatret er fyldt til sidste plads, rummer det godt 600 pladser - men det var ikke fyldt, i hvert tilfælde ikke på de såkaldte 'billige pladser'. Der var altså ingen, der måtte gå, fordi de ikke kunne komme ind. Hvis de gik, var det af andre grunde. Det var heller ikke byens borgerskab, der fyldte teatret. Det var tilrejsende og væsentligst unge mennesker. Det var heller ikke lutter tilhængere, der havde indfundet sig. Der var både nysgerrige og modstandere. De sidste havde vanskeligt ved at forholde sig i ro - og gav flere gange udtryk for demonstrative tilbøjeligheder. Med andre ord: Det var et rigtigt lille skidt møde. Når det nu slås op til en 'begivenhed' som en 'erobring', kommer man uvilkårligt til at tænke på, om de andre 'erobringer' står i forhold dertil.

For så har det lange udsigter.«

Skudt ned

Fra sommeren 1941 var der i aviserne stille om de lokale

nazister. Årsagen er rimeligt enkel: At der ikke var så meget at fortælle - eller at censuren forhindrede, at historierne kom på tryk.

Det kom de først i de berusede dage efter befrielsen 5. maj 1945.

For der var lokale folk, som arbejdede for tyskerne, bl.a. for Gestapo i Århus. Fem af dem blev likvideret under krigen. Kun en enkelt af likvideringerne fandt sted i Horsens. En ekspedient, »der havde drevet omfattende angivervirksomhed,« blev skudt, da han kom ud fra opgangen i den ejendom på Søndergade, hvor han boede.

Der var også en nazist med i billedet, da den lokale politibetjent og frihedskæmper Viktor Fussing Rasmussen blev dræbt i marts 1945.

Han og en anden modstandsmand var taget til Gedved for at afvæbne en berygtet nazistisk entreprenør. »De vidste, at han havde en tysk værnemagtspistol. Entreprenøren så de to mænd komme, og med revolveren gemt i lommen skød han den ene frihedskæmper. Det lykkedes kammeraten at fjerne den sårede, men Gestapo bemægtigede sig senere frihedskæmperen, og han døde på det tyske lazaret af de sår, han var tilføjlet af Gedved-nazisten.«

Frikorps Danmark

Sammen med de danske nazister optrådte krigen igenem andre tyske organisationer i spalterne. Fra juli 1940 til få dage før krigens slutning var der med jævne mellemrum annoncer om arbejdskraft til Tyskland. Det jyske hovedsæde for Det tyske Arbejdsansvsningskontor lå i Århus, men der var i perioder et filial-kontor i Horsens.

Også Frikorps Danmark rakte sine tråde til byen. En beskeden note i juli 1941 fortæller om sessioner i de større provinsbyer, bl.a. i Århus. Et par notiser i tiden derefter fortæller, at lokale folk var med - og at de ikke var populære. F.eks. denne fra september 1941:

»Fem unge mennesker havde i Borgergade deltaget i opløb og sammenstimlen på gaden og forulempet et medlem af Frikorps Danmark ved at følge efter ham og ved at fremkomme med tilråb. Ved byretens dom, der blev afsagt i dag, blev tre af de unge mennesker idømt hver 10 dages hefte og de to andre hver syv dages hefte. Ved dommen blev det konstateret, at de tiltaltes optræden var egnet til at skade forholdet til de udenlandske militære styrker, der efter overenskomst med regeringen opholder sig her i landet.«

På ærens mark

Men ét var at promenerer i Borgergade i uniform, noget andet var at komme i kamp på Østfronten. Nogle af de horsensianere, som drog med, var meget hurtige til at komme hjem fra mudderet og lemlæstelserne.

Rammerne var mere officielle, da frikorpset i september 1942 kom til Danmark på orlov. Tabslisten lød da på 121 mand, blandt dem tre fra Horsens-området.

Danskerne kæmpede »skulder ved skulder« med de tyske tropper, fortalte den officielle meddelelse om tabene. De dræbte har »ofret deres liv for Europas befrielse og for den store germanske fremtid. Disse frivillige har med deres blod ydet et ærefuldt bidrag til den danske våben-ære og den mest afgørende af alle tiders kampe.«

Blandt de faldne var også frikorpsets første kommandør, C. F. von Schalburg. Han lagde navn til det berygtede Schalburgkorps, som fra 1. april 1943 foldede sig ud i bl.a. Horsens.

I starten var det med møder. Allerede i juli 1943 var repræsentanter for korpset i byen for at fortælle om »Hvordan er Danmarks stilling til kampene på østfronten?«.

Senere blev ordene skiftet ud med krudt og kugler, og også på den led mærkede Horsens til korpset. Men dén historie må vente til senere.